

БОРБА С МЕЖДУНАРОДНИЯ МОРСКИ ТЕРОРИЗЪМ

д-р Мирослава Йорданова,
катедра „МП и ПЕС“, ЮФ, УНСС,
e-mail: myordanova@unwe.bg

Резюме: Статията анализира същностната характеристика на престъплението *международен морски тероризъм*. Обсъдени са глобалните механизми за противодействие на морския тероризъм. Те представляват система от правни норми и механизми, които са част от значимата дейност, която се осъществява не само от ООН, но и от регионални организации. В ЕС са създадени нормативни условия и механизми за сътрудничество по наказателноправни въпроси на ЕС. Посредством тези обстоятелства се цели да се създадат механизми, които да гарантират сигурността, върховенството на закона и справедливостта в границите на ЕС. Формите на взаимодействие между държавите при борбата с международния морски тероризъм произтичат както от международното право, така и от създадените международни правораздавателни институции. Сътрудничеството между държавите за противодействие на международния морски тероризъм не може да е хаотично. То трябва да е във връзка и в съответствие с изградените механизми и форми на сътрудничество в една изключително специфична сфера, каквато е сътрудничеството по наказателноправни въпроси.

С оглед нарастващите заплахи, произтичащи от все по мащабната международна престъпност се прави предложение да се предприемат конкретни методични мерки с научнотеоретическо значение.

Ключови думи: морски тероризъм, международно престъпление, сътрудничество, наказателноправни въпроси, международни правораздавателни институции;

COMBAT INTERNATIONAL MARITIME TERRORISM

Doctor Miroslava Yordanova

Department of International Law and EU Law, Faculty of Law at

University of National and World Economy,

e-mail: myordanova@unwe.bg

Summary: In this article we will try to analyze the concept of *international maritime terrorism crime*. The discussion in the current article engages the global mechanisms for combat international crime maritime terrorism. These methods represent a system of legal regulations and mechanisms as part of significant activity carried out not only by the UN but also by regional organizations. The European Union establishes legislation grounds and mechanism for collaboration in criminal law affairs. The various ways of interaction between countries when fighting maritime terrorism emerge both from the international law and the established international judicial institutions. The collaboration cannot be chaotic; it should be in accordance with the established mechanisms and forms of cooperation in this very specific field (Collaboration in criminal law affairs).

Considering increasing threats arising from the expansion of international crime, it is suggested that concrete measures (once that have academic and theoretical importance) are taken into account.

Keywords: maritime terrorism, international crime, cooperation, criminal law affairs, international crime institutions.

Същностната характеристика на международния морски тероризъм се разкрива посредством способа за правната квалификация на престъпленията. По този начин се осъществява определянето на характерните особености на противоправните деяния в следните направления: от какъв вид са, каква група обществени отношения засягат и какъв е режимът за налагане на наказания. В тази връзка се извършва и определянето на конкретен състав, в който са посочени и се съдържат признаците, белезите, особеностите и наказуемостта на деянието. По същество „Съставът на престъплението се определя като съвкупност от обективни и субективни признаци, които очертават особеностите на определен вид престъпление и служат за неговото установяване”¹. Въз основа на това схващане се извършва и квалифицирането на морските престъпления. Поради това при разглеждането на престъплението „тероризъм” следва да се посочи, че съществуват голям брой дефиниции и нито една от тях не е общоприета. Това затруднява определянето на съставомерни деяния, включващи се в съдържанието на международния тероризъм, независимо от факта, че има редица приети международноправни актове за борба с тероризма. Същевременно изследването на международния морски тероризъм е свързано с процесите и състоянието на международния тероризъм, защото той е негова разновидност, която е свързана от общото понятие тероризъм към частното морски тероризъм, обединяващо дадена група специфични престъпления. По същество това обстоятелство се подкрепя от следното заключение: „...счита се, че международният тероризъм и международният

¹ Гиргинов, А., Наказателно право на Република България. Обща част, Издателска къща СОФИ-Р, С. 2002 г., с. 112.

морски тероризъм се отнасят един към друг като общо към частно, явявайки се неотменима част на тероризма въобще...”²

Във връзка с горепосоченото следва да се предприемат общи международни мерки с цялостен обхват на видовете тероризъм, които да се допълват от подробна правна уредба на неговите отделни видове и проявления.

Същността, характерните черти и особености на тероризма се видоизменят в зависимост от различните периоди на обществено развитие. Понятието „терор” е от латински произход и в буквален смисъл означава „ужас”³. С развитието и напредъка на обществените процеси, се създава впечатление, че през последното десетилетие се достигна до видоизменянето на терористичните актове. Терористите променят средствата, начините и приготвянията за организиране на терористичната дейност. Целите им се пренасят върху въздухоплавателни средства (например терористичните актове от 11 септември 2001 г.) и морски плавателни средства. От друга страна, към настоящия момент е налице нарастване на терористичните актове, ето защо тероризмът е определен като обща заплаха за международната сигурност и международните отношения. Трансформирането и на тези престъпни актове е отражение на критичното състояние, в което се намират човешките ценности, и е показател за недостатъците на международното право.

Актовете на тероризъм, извършвани на море, са сред основните заплахи, пречатстващи нормалното извършване и ползване на дейностите в

² Ромашев, Ю. С., Корбут, Л. В., „Основы борьбы с актами терроризма и пиратства на море”, Московский исследовательский центр по проблемам транснациональной организованной преступности и коррупции при Институте государства и права РАН, М., 2002 г., с. 8.

³ Виж Методики за разследване на престъпления, следствена практика, сборник, том I НСЛС, С., 2005 г., с. 9.

открито и териториално море. В тази връзка следва да се отбележи, че тероризмът има най-различни проявления, като сред по-известните от тях се открояват правните квалификации на кибертероризъм, ядрен тероризъм, морски тероризъм, идейно-политически тероризъм (ляв, десен) и др. Съществуването на разновидности е една от предпоставките за наличие на голям брой определения. Те препятстват изработването на формулировка, която да е общоприета и да се прилага за различните видове терористични актове като морски, политически, икономически, ядрен, като се отчитат особеностите на извършеното деяние.

Всъщност промените след 1989/90 г. видоизменят цялостната структура на международните отношения. По този начин те повлияха върху ръста на международния тероризъм и провокираха появата на нови форми в неговата същност. Затова след разпадането на Двуполусния модел, доминирал международните отношения, след 1989 г. се открояват както положителни, така и негативни процеси, по отношение на които международната общност не е подготвена. Не се предприемат и адекватни действия за превенция срещу негативните международни обществени процеси. Така става възможно възобновяването на съществуващи в миналото заплахи, получили тласък и ново изражение. Тероризмът се дължи на редица нерешени проблеми, които вместо да получат своето уреждане се задълбочават. Тероризмът повишава темповете на развитие и на други международни престъпления. Затова като един от най-главните проблеми пред международната общност се очертават задълбочаващите се нива на международна престъпност. Нейният обхват засяга все по-голям кръг от обществени отношения и по този начин се превръща в сериозна заплаха за сигурността и правовия ред на държавите. Сред основните източници, благоприятстващи развитието и извършването на терористични актове в

морската среда, са политическата нестабилност на държавите, липсата на ефективни държавни институции, слабото икономическо развитие, силното влияние и срастването на организираната престъпност с държавното управление.

По отношение на дефинирането на морския тероризъм е налице една положителна тенденция към очертаване на неговите основни правно-технически характеристики. Разбира се, по тези проблеми продължава да се работи хаотично от страна на международните организации. Затова по-задълбочено внимание се обръща от регионите и държавите, които вече са станали мишена на терористични актове. С оглед на това едно от изчерпателните определения за морски тероризъм е направено от работна група към Съвета за сигурност и сътрудничество в Азиатско-Тихоокеанския регион (The Council for Security Cooperation in the Asia Pacific). Предложеното определение за морски тероризъм е със следното съдържание: „...организирането на терористични актове и дейности (1) в морската среда (2), използващи или насочени срещу кораби или стационарни платформи, разположени на море или в пристанища, или срещу някой от техните пътници и екипаж, (3) срещу крайбрежните съоръжения и установените около тях туристически курорти, пристанищни зони и пристанища на градове или големи пристанищни центрове”⁴.

Във връзка с горепосоченото определяне прави впечатление, че съдържанието му е конструирано около три основни направления. Първо, става дума, че морският тероризъм се извършва в морска среда, т.е. на море, второ – терористичните актове имат за свой обект морски правителни съдове и стационарни платформи, и трето, в рамките на тези престъпни актове са

⁴ Цитирано по Michael D. Greenberg, Peter Chalk, Henry H. Willis, Ivan Khilko, David S. Ortiz, The Contemporary Threat of Maritime Terrorism, Maritime Terrorism, Risk and Liability, RAND-Center for Terrorism Risk Management Policy, Santa Monica, CA, 2006, p. 41.

включени още крайбрежните съоръжения, туристически курорти и цялостната инфраструктура, която по един или друг начин е свързана с морската среда. Все пак организирането на морски терористични актове не следва да се разглежда само в границите на морското пространство, тъй като в значителна степен подготовката на извършването и осигуряването на необходимите материали се осъществява на сушата. Това определение позволява извода, че са синтезирани и поставени основите за по-нататъшното обсъждане за изработване на международна правна регламентация. Друга препоръка е да се задълбочи основата, като изрично се конкретизират действията, с които се характеризира терористичен акт на море. В продължение на тези действия е необходимо изрично да се посочат установените граници на териториално море и открито море от КООНМП, като се потърси засилване на взаимодействието между вътрешноправния и международноправния режим за гарантиране на сигурността на море чрез уреждане на властническите и контролните правомощия на националните институции и органи и с дейността на международни органи. Правилно е засегнат и въпросът с пристанищата и пристанищните съоръжения, защото те също могат да са обект на морския тероризъм, тъй като пристанищата представляват места, където корабите акостират за натоварване и разтоварване, предприемат или се завръщат от пътуване. Правната уредба на пристанищата е засегната и в чл. 11 на КООНМП⁵ от 1982 г.

В хронологически аспект началото на извършване на терористични морски актове е поставено през 1961 г. Налице е тенденция за нарастване на терористичните актове от средата на 90-те години. От извършени общо 14

⁵ За целта на делимитацията на териториалното море най-издадените в морето постоянни пристанищни съоръжения, представляващи неделима част от пристанищната система, се разглеждат като част от брега. Отдалечените от брега съоръжения и изкуствени острови не се считат за постоянни пристанищни съоръжения.

акта след 1961 г. 9 са извършени след 2000 г., което е показателно за осезаемото нарастване на уязвимостта на морските съдове, съоръжения и морската среда. В продължение на този анализ става ясно, че е засилена терористичната дейност сред държавите от Арабския свят и Близкия изток, което по всяка вероятност е резултат от нерешаването на Палестинския проблем. Също така на преден план е и противопоставянето на националните интереси на все повече от влиятелните държави в международните отношения. Първите два терористични акта са извършени от терористични групи, разположени в Испания, Португалия и Ирландия, т.е. в Европа. Всички останали са организирани от терористични формирования, находящи се в арабските държави. Това дава основание да се направи заключението, че в политически и икономически аспект Арабският свят е генератор на тероризма по море, но и негова жертва.

В тази връзка интересно е становището за генезиса на тероризма на някои водещи експерти, които отбелязват: „Първоначално тероризмът като средство за постигане на определени политически, идеологически, етнически, религиозни и други цели е бил използван в рамките на отделни държави. Постепенно явлението излиза от тези рамки, за да обхване цели региони, превръщайки се в транснационален, международен проблем към настоящия момент. Съвременният тероризъм се очертава като силен негативен фактор с отрицателни последици не само за отделния индивид, но и за цели социални групи, политически режими и в определена степен за системата за международни отношения”⁶. В този смисъл извършването на международните терористични актове в морското или въздушното пространство е значителна част от техния общ брой. Това е обяснимо, тъй

⁶ Киров, К., Приносът на разузнаването в борбата срещу международния тероризъм, списание НАТО & България”,17, 2003/ 2004 г.

като извършителите на терористични актове търсят привличане на внимание и получаване на широк отзвук чрез отразяване в медиите и международната политика. Академик Юрий Ромашев споделя една много интересна теза, като заявява: "...в различните региони на света наред с актовете на пиратство и въоръжени грабежи се извършват и актове на тероризъм"⁷. Той приема, че съществува връзка между тези различни престъпления.

Очевидно е, че тези престъпления целят дестабилизиране на държавите и компрометиране на международните структури и организации. При международния морски тероризъм обаче вредите могат да са с по-големи измерения от всеки друг тип терор, тъй като степента на обществена опасност е много по-голяма, което неминуемо ще има бърз дестабилизиращ ефект върху дадена държава. Затова е налице и немалката политическа същност на тези престъпления. От друга страна може да се цели привличане на внимание по нерешени и дискуссионни политически и икономически проблеми.

Международноправни основи на превантивната дейност срещу морския тероризъм

Международноправните основи на морския тероризъм са установени в международни актове, които изграждат системата от принципи и норми за тяхното противодействие.

За намиране на обосновани и аргументирани решения за противодействие на международните морски престъпления е необходимо да се определи съставът на извършеното деяние. Разбира се, с оглед на непълната и пестелива правна уредба на международните престъпления могат да се използват при изследване способите за запълване на празноти в

⁷ Ромашев, Ю. С., Борьба с преступлениями международного характера, совершаемыми на море (терроризм, пиратство, незаконный оборот наркотиков), М., с. 42.

правото, но не и да се противодейства, тъй като е налице незаконоустановеност на престъплението. Затова сред най-важните действия в тази връзка е осигуряването на международноправна уредба на морския тероризъм. По същество проявленията на морския тероризъм и неговите международноправни измерения се нуждаят от по-задълбочено изследване. Това е необходимо от гледна точка на съществуващите нови предизвикателства в областта на международната сигурност и правния ред и особено в контекста на намиране на бъдещи ефективни решения. Във връзка с това променените правно-политически концепции и доктрини за сигурност не бива да пропускат въпроса за морския тероризъм. Ето защо за адаптиране и оптимизиране на противодействието срещу тероризма освен подходящи правни основи са нужни и ефективни механизми. Това всъщност може да се дефинира като един от най-важните и основни проблеми в морското и международното наказателно право, стоящ в теоретичната и практическата част на организирането на неговото противодействие. Нарастващите престъпни актове, осъществявани на море, са заплаха за всички многобройни обекти, като например плавателни съдове, стационарни платформи и научно-изследователски центрове, разположени на море.

Тероризмът е обща заплаха за международната сигурност и съществуващата към момента международноправна уредба, отнасяща се до противодействието на тероризма, включва многобройни международни договори в различни сфери, което довежда до липса на систематизираност и яснота. Въпреки тази констатация, чрез тези актове се реализират юридическите основания и механизми за защита на международната общност. Основните актове в тази сфера могат да се систематизират в

следните групи: първа група – универсални⁸; втора – Декларации и резолюции на ООН⁹; трета – регионални договори и други документи¹⁰, четвърта – двустранни договори¹¹.

Поради големия обем актове изпъква необходимостта от систематизиране на правната уредба на национално и особено на международно равнище. В този процес немалка роля може да изиграе и

⁸ Сред общоприетите актове с универсално значение са: Конвенция за престъпления и други действия, извършени на борда на въздухоплавателно средство от 1963 г.; Конвенция за незаконно завладяване на самолети от 1970 г.; Конвенция за преследване на незаконните актове, насочени против безопасността на гражданската авиация от 1971 г. и допълнителен протокол към нея; Конвенция за предотвратяване и наказание на престъпленията против лица, ползващи се с международна защита, в това число и дипломатическите агенти, 1973 г.; Международна конвенция за борба срещу вземането на заложници от 1979 г., Конвенция за физическа защита на ядрения материал, 1980 г.; Конвенция за забрана на незаконни действия срещу сигурността на мореплаването, изготвена в Рим на 10 март 1988 г.; Протокол за забрана на незаконни действия срещу сигурността на неподвижни платформи, разположени в континенталния шелф от 1988 г.; Конвенция за отбелязване на пластични експлозиви с цел разпознаване, 1991 г.; Международна конвенция за борба с бомбения тероризъм, 1997 г.; Международна конвенция за борба срещу финансирането на тероризма от 1999 г.

⁹ Приетите декларации и резолюции на ООН са: Декларация за мерки за ликвидиране на международния тероризъм (Резолюция 49/60, приета от Общото събрание на ООН); Декларация за допълнение на Декларацията за мерките по ликвидиране на международния морски тероризъм от 1994 г.; Резолюция 51/210 на Общото събрание на ООН от 17 декември 1996 г.; Резолюция № 1269/99 г., приета от Съвета за сигурност на 19 октомври 1999 г.; Резолюция № 1368/2001 г., приета от Съвета за сигурност на 12 септември 2001 г.; Резолюция № 1373/2001 г. на Съвета за сигурност от 28 септември 2001 г.; Резолюция № 1377/2001, приета от Съвета за сигурност на 12 ноември 2001 г.; Резолюция № 1456/ 2003 г., приета от Съвета за сигурност на ООН на 20 януари 2003 г.

¹⁰ Регионалните актове, посветени на тероризма, са: Европейската конвенция за борба с тероризма, приета от Съвета на Европа от 27 януари 1977 г.; Договор за сътрудничество между държавите в Общността на независимите държави, 4 юни 1999 г., Минск; Решение на Съвета на министрите на Организацията за сигурност и сътрудничество, Букурещ 3-4 декември 2001 г., Букурещки план за действие на Съвета на министрите на Организацията за сигурност и сътрудничество, Букурещ 3-4 декември 2001 г.; Европейска стратегия за борба с тероризма.

¹¹ Двустранни договори за борба с тероризма се сключват между държавите във връзка с техните суверенни права. Разбира се, това не означава, че се намалява приложението на горепосочените международни договори. Република България също има подписани двустранни договори за борба с тероризма и организираната престъпност. Такъв е Договорът между правителството на Република България и правителството на Република Хърватска срещу организираната престъпност, незаконния трафик на упойващи и психотропни вещества и тероризма. ДВ, бр. 21 от 16 март 2004 г.

прилагането на процеса на кодификация на международното право в тази сфера. Всъщност през 1998 г. при обсъждане на Римския статут се пропусна възможността за по-широка юрисдикция на Международния наказателен съд, поради което сега не бива да се поставят встрани непосредствените задачи за намиране на решения, свързани с активно международно сътрудничество, обуславящо приемането на цялостен комплекс от антитерористични мерки. Веднага обаче следва да се посочи, че те трябва да получат и своето практическо приложение. Антитерористичните мерки трябва да се предприемат не само в един определен аспект на морския тероризъм, а е необходимо повишаване на нивото на морската сигурност като цяло, опазване на морската среда и намаляване на замърсяването до минимум, както и осигуряване на мерки за безопасно плаване на морските съдове. Именно като сериозен напредък във формирането на изрична законодателна основа следва да се подчертае, че са факт редица инициативи от страна на международните организации като ООН, ЕС и Съвета на Европа, Международната морска организация, Международното морско бюро, насочени по същество към дефиниране на

Тероризмът винаги е бил част от обществените процеси, затова е осъзнат като съществена заплаха и не е подценяван, като още през 1977 г. е приета и Европейска конвенция за борба с тероризма. Важно е да се отбележи, че този акт има важно значение, защото показва и нов подход – борбата с тероризма в смисъл, че се предприемат действия от регионални организации, а не само от ООН. Това предполага засилване на сътрудничеството между държавите в даден регион. Нещо повече, освен в Съвета на Европа, и в Европейския съюз са създадени нормативни условия и механизми за сътрудничество между държавите в сферата на Полицейското и съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси на Европейския

съюз. Именно посредством тези обстоятелства се цели да се създадат механизми, които да гарантират сигурността, върховенството на закона и справедливостта в границите на ЕС.

В крайна сметка международната общност е изработила 14 международноправни акта, свързани с проблемите на различните видове международен тероризъм. Глобална стратегия за борба с тероризма на ООН¹² разглежда основните измерения за противодействие срещу тероризма, а в структурно отношение тя е съставена от четири части. В част първа се посочват „Мерките относно условията, водещи до разпространение на тероризъм”, част втора е насочена към „Мерки за предотвратяване и борба с тероризма”, част трета – „Мерки, свързани с увеличаване на ролята на ООН и изграждане на възможности за предотвратяване и противодействие на тероризма от държавите”, а част четвърта е озаглавена „Мерки, осигуряващи спазването на човешките права, върховенството на закона като фундаментална основа за противодействие на тероризма”. Така се цели ООН да се превърне в координационен център за решаване на терористични заплахи.¹³

От представените по-горе международноправни актове, сред които са и основополагащите конвенции като Конвенцията за открито море от 1958 г. и Конвенцията на ООН по морско право от 1982 г., става ясно, че те не са в състояние да предоставят юридическите характеристики на състава на международните престъпления, включително и на морския тероризъм. Поради тази причина би следвало да се проведе обсъждане и на други въпроси, непосредствено свързани с тези проблеми. Става дума за института

¹² United Nations Global Counter Terrorism Strategy, adopted by General Assembly on 8 September 2006.

¹³ Вълчева, А., Борба с тероризма, С., с. 485.

на юридическата санкция, която следва при нейното приложение да е приведена в съответствие със степента на обществена опасност на конкретно деяние. В този ред на мисли нито един от горепосочените документи, посветени на противодействието на тероризма, не урежда изрично превенция срещу актовете на морския тероризъм. Следва да се посочи, че съществуващата международноправна основа има недостатъци и празноти. Това обаче не са основните причини, които не позволяват по-категорично противодействие. На следващо място сред проблемите е и важният въпрос за възможността за налагане на индивидуална международноправна наказателна отговорност поради липса на съставомерност, което пречатства ефективната борба срещу морския тероризъм. Намирането на по-бързо законодателно решение следва да се изведе като приоритет на националните и на международното законодателства. Изричната уредба ще способства по-ефективното и правилно противодействие на морския тероризъм, а от друга страна ще се преодолее една съществена празнота в международното право и ще се повиши влиянието на специализираните международни правораздавателни организации в системата на ООН.

Използвана литература:

1. Василев, В., „Защита на гражданското корабоплаване в условията на глобален тероризъм, Военен журнал, CVIII, кн. № 6
2. Ганчев, П., „Глобалната несигурност и глобалния тероризъм, Международни отношения, XXXII, 2003, кн.6
3. Гергинов, А., Наказателно право на Република България, С., Второ преработено и допълнено издание 2003 г.
4. Герчев, Н., „Спасяването по море-кой да го спаси” Бълг. трансп. вестник, VIII, бр. № 5, 8 февр. 2001 г.
5. Динков, Д., „Остаря ли ООН за новите предизвикателства в международната система?”, Международни отношения, XXXIV, 2005, кн. № 6
6. Иванова, Е., „ООН и международния тероризъм, Международни отношения, XXXI, 2002 кн. № 2
7. Илиева, И., „Международно-правни проблеми на борбата срещу международния тероризъм”, Изд. Къща Кронос, С., 2005
8. Йотов, Б., „Международноправно сътрудничество и борбата с тероризма” С., Акад. М. Дринов, 1995 г.
9. Йотов, Б., Тероризмът – престъпление от международен характер, Правна мисъл, XXXVI, 1995 кн.№2
10. Киров, К., Приносът на разузнаването в борбата срещу международния тероризъм, списание НАТО & България”,17, 2003/ 2004 г.
- 11.наказателно право,С.,2003г.,
12. Янков, Ал., Конвенцията на ООН по морско право и нейното международно значение, “Международни отношения, 1983 г., №3.
13. Янков, Ал., „Организация на обединените нации, Наука и изкуство, С., 1965 г.

14. Абашидзе, А.Х., Арсентьев, Ю. А., Лазарев, М.И.,” Международное морское право, теория и практика”, Издательство Российского университета дружбы народов, М., 2005
15. Авраменко, И.М., „Международное морское право”, 2 издание, переработано и дополнено, РКонсульт, М., 2003
16. Гуцуляк, В.Н., Международное морское право (публичное и частное), Ростов-на-Дону, Феникс, 2006
17. Graham Gerrard Ong, “Ships Can Be Dangerous Too” Coupling Piracy and Maritime Terrorism in Southeast Asia` s Maritime Security Framework, ISEAS Working Paper, International Politics Security Issues Series № 1 (2004) Institute of Southeast Asian Studies
18. George V. Galdorisi and Kevin R. Vienna “Beyond the Law of the Sea: New Direction for U.S. Ocean Policy, Greenwood Pub Group, 1997
19. Greppi, E., The Evolution of individual criminal responsibility under International Law, International Review of the Red Cross, № 835
20. Heathcote, P., “Terrorism at Sea – The potential Threat”, Secretariat of the Pacific Community, Suva, Fiji
21. Hawkes, K., “The Development of International Maritime Security Policies and Their Legal Implications